

PRIKAZI

Vladimir Nikitović (urednik)

POPULACIJA SRBIJE POČETKOM 21. VEKA

Republički zavod za statistiku, Beograd, 2015, str. 293

Publikacija *Populacija Srbije početkom 21. veka* proizilazi iz tradicije, uvrežene u Republičkom zavodu za statistiku, objavljivanja kompleksne studije posvećene demografskom razvitku Srbije koja je zasnovana na konačnim popisnim rezultatima. Novine u pogledu sadržaja Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. omogućile su autorima da pored uobičajenih najvažnijih pokazatelja demografskog razvitka posvete pažnju i novim temama.

Ovo delo rezultat je rada grupe saradnika Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka iz Beograda, Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo Prirodno-matematičkog fakulteta iz Novog Sada, Ekonomskog fakulteta iz Beograda i Republičkog zavoda za statistiku. Studija je okupila vrsne autore koji se, svako iz svog domena istraživanja, zalažu za razmatranjem različitih demografskih fenomena na osnovu dodatno obrađenih podataka Popisa 2011. Autori su sažeto i problemski analizirali i diskutovali važne relevantne i nove popisne podatke, uz ukazivanje na dinamiku promena u periodu između dva poslednja popisa stanovništva, 2002-2011. Nakon objektivnog prikaza i diskusije suštine aktuelnih demografskih pojava i procesa u Srbiji, uz primenu demografskih, statističkih, socioloških i ekonomskih metoda, autori izvode zaključke o činiocima i posledicama ostvarenih promena na regionalnom i republičkom nivou u poslednjem međupopisnom periodu.

Studija je pisana jednostavnim i jasnim stilom. Korišćena je relevantna strana i domaća literatura iz različitih naučnih i stručnih oblasti, a autori se veoma umešno pozivaju i na sopstvena ranija istraživanja, iznoseći svoja zapažanja i sugestije. Tekst je ilustrovan namenskim tematskim kartama i grafikonomima, uz prateću statističku dokumentaciju u tabelarnom obliku. Bogatstvo empirijske građe daje ovoj studiji dodatnu upotrebnu vrednost. Ovo izdanje Republičkog zavoda za statistiku, iako kompleksno, ima logičnu strukturu predstavljenu u obliku zbirke od deset autorskih priloga. Koherentnost celina doprinos je urednika.

U prvom poglavlju su predstavljene opšte i metodološke informacije o Popisu 2011, uz objašnjenje osnovnih skupova i osnovnih i izvedenih

obeležja stanovništva i domaćinstava. Osvrt na obuhvat jedinica popisa (nesprovođenje popisa na teritoriji AP Kosovo i Metohija i bojkot popisa od strane većine albanskog stanovništva u opštinama na jugu Srbije), te ukazivanje na metodološke promene do kojih je dolazilo od popisa do popisa dragoceni su za pravilno korišćenje i tumačenje popisnih podataka.

Promene broja stanovnika Republike Srbije u međupopisnim periodima, komponente dinamike kretanja stanovništva, prostorna distribucija stanovništva, kao i promene u gustini naseljenosti diskutovane su u drugom poglavlju knjige. Autori ukazuju na očekivano dalje smanjivanje broja stanovnika Srbije i pogoršanje „kvaliteta“ određenih funkcionalnih kontingenata stanovništva, osvrćući se na varijacije komponenti demografskog rasta po regionima. Potom, izdvajaju pet zona naseljenosti Srbije prema gustini naseljenosti stanovništva.

Treće poglavlje sadrži analizu dinamike gradskog stanovništva, stepena urbanizacije, stepena koncentracije gradskog stanovništva i promena u mreži naselja Srbije. Empirijski podaci upućuju na nisku stopu urbanizacije između Popisa 2002. i 2011. godine i koncentraciju nešto više od četvrtine gradskog stanovništva Srbije u Beogradu. Porast broja stanovnika u kategoriji gradskih naselja veličine od 100.000 do 500.000 autori obrazlažu migracijom stanovništva ka većim urbanim centrima.

U fokusu četvrtog poglavlja je fertilitet ženskog stanovništva analiziran po starosnim kohortama, zakonskom bračnom statusu, obrazovanju, nacionalnosti i mestu življenja, uz ukazivanje na regionalne razlike posmatranih pokazatelja. Razmatranje kohortnog fertiliteta dopunjeno je analizom strukture ženskog stanovništva prema broju živorođene dece. Upoređivanje intervala između dva sukcesivna porođaja, prvi put omogućeno na osnovu rezultata Popisa iz 2011, jedan je od indikatora značajnih za definisanje modela planiranja porodice u populaciji.

Fenomenom migracija i migrantskim stanovništvom bave se autori petog poglavlja, procenjujući da udeo migracione komponente u smanjivanju broja stanovnika Srbije 2002-2011 iznosi između 15% i 26%. Autori analiziraju autohtono i migrantsko stanovništvo, nakon čega sledi diskusija migrantskog stanovništva prema poreklu i vremenu doseljenja. Posebna pažnja posvećena je razmatranju doseljenih u poslednjem međupopisnom periodu 2002-2011, prema etničkoj strukturi, starosti i polu, obrazovanju, ekonomskoj aktivnosti i državljanstvu.

Prikaz najvažnijih socioekonomskih struktura stanovništva Srbije dat je u četiri poglavlja, od šestog do devetog. Starosna struktura stanovništva razmatrana je uz uvažavanje rodnog i prostornog aspekta. Izdvojeni su funkcionalni starosni kontingenti, dok predstavljeni stadijumi demografske starosti ukazuju na produbljanje procesa populacionog starenja i to naročito u naseljima koja nisu gradska.

Obrazovne karakteristike stanovništva analizirane su u sedmom poglavlju studije, preko obeležja školska sprema i opšta i kompjuterska pismenost. Razmatranje kompjuterske pismenosti stanovništva Srbije omogućeno je uvođenjem ovog obeležja prvi put u Popisu 2011, u skladu sa savremenim društvenim razvojem. Prikazana je diferenciranost obrazovne strukture prema starosti, polu i tipu naselja, ističući da je i pored pozitivnih tendencija u obrazovnoj strukturi stanovništva Srbije još uvek vidno negativno nasleđe iz prošlosti.

U osmom poglavlju razlike u bračnoj strukturi diskutovane su u odnosu na pol, starost, nacionalnost, veroispovest i tip naselja. Novinu u odnosu na prethodne popisne studije čini sagledavanje rasprostranjenosti vanbračnih zajednica i socioekonomskih karakteristika lica koja žive u njima, takođe, prvi put omogućeno na osnovu rezultata Popisa 2011. Aktuelna bračna struktura stanovništva tumači se u svetlu starenja stanovništva, kulturnih razlika, ali i promena u bračnom ponašanju, dok je rasprostranjenost vanbračnih zajednica ocenjena kao niska u poređenju sa ostalim evropskim zemljama.

Ekonomske strukture stanovništva razmatrane su u devetom poglavlju studije preko obeležja ekonomska aktivnost/neaktivnost. Ekonomski aktivna lica analizirana su u odnosu na starost, pol i školovanost, dok su ekonomski aktivna lica koja obavljaju zanimanje posmatrana i kroz zanimanje, delatnost, radni status i mesto rada. Prikazani rezultati ukazuju na tendenciju smanjenja radne snage i pogoršanja njene starosne strukture, naglašavajući uticaj demografskog starenja na odnos između ekonomski aktivnog i neaktivnog stanovništva.

Završno poglavlje *Domaćinstva - broj i strukture* pruža uvid u osnovne karakteristike domaćinstava u Srbiji, sa posebnim osvrtom na samačka i staračka domaćinstva, te izvore prihoda domaćinstava. U okviru porodičnog sastava domaćinstava, prvi put su na osnovu rezultata Popisa 2011. zasebno prikazane porodice vanbračnih parova, što otvara mogućnost sagledavanja karakteristika i ovog tipa porodica.

Zastupljenost različitih aspekata demografskog razvitka Srbije čini ovu sinteznu, interdisciplinarnu studiju izuzetno korisnom za naučnu i stručnu javnost, ali i za sve druge čitaoce zainteresovane za populacionu problematiku. Uz brojne novine koje donosi u poređenju sa ranijim popisnim studijama ovog tipa, posebnu vrednost studije čine sadržaji koji se odnose na autorska zapažanja i sugestije, omogućavajući razumevanje demografskih tema u određenom društvenom kontekstu, te argumentovano ukazujući na neophodnost mera populacione i drugih razvojnih politika.